

דן אלון

סמנכ"ל שמירת טבע, החברה להגנת הטבע

ציטוט מומלץ

אלון ד. 2021. יוצרים יש מאין – יצירת בתי גידול לחים בבריכות דגים נטושות. *אקולוגיה וסביבה* 12(4).

חסידה שחורה (*Ciconia nigra*) – מין הדגל של בתי הגידול הלחים בישראל. חלק ניכר מאוכלוסיית העולמית חורף בישראל, והיא מסתמכת על בריכות הדגים בחורף. מהלך של שיקום בתי גידול לחים בבריכות דגים נטושות צפוי לסייע לאוכלוסיית העולמית | צילום: יואב פרלמן

יוצרים יש מאין – יצירת בתי גידול לחים בבריכות דגים נטושות

[בקצרה](#)

גיליון חורף 2021 / כרך 12(4)

1 בפברואר, 2022

במאה השנים האחרונות, ובייחוד מאז קום המדינה, בתי הגידול הלחים הטבעיים של ישראל נפגעו באופן קשה. הם יובשו, זוהמו או עברו שינוי מבני ותפקודי, והוחלפו במקרים רבים במקווי מים מלאכותיים המשמשים לאגירת מים, לטיהור שפכים ולגידול דגים. מאות מיליוני עופות ממאות מינים, שמקדמת דנא השתמשו בבתי הגידול הטבעיים בישראל כתחנות עצירה בנדידתם הארוכה בתור אתרי קינון ואתרי חריפה, עברו להסתפק במקווי מים מעשה ידי אדם לצרכים אלה. אורגניזמים מימיים נוספים – יונקים, דו-חיים וצמחי מים – עברו תהליך דומה של הסתפקות במקווי המים המלאכותיים כמקום החיות שלהם.

בשל מיקומה של ישראל על אחד מצירי הנדידה החשובים בעולם, יש לה חשיבות עצומה בהצלחת הנדידה של העופות הנוודים. בריכות דגים, מאגרים, בתי גידול טבעיים, שדות חקלאיים, גינות וגנים באזורים מיושבים מספקים אתרי עצירה חשובים מאין כמותם לעופות הנוודים, המשתמשים בהם למנוחה ולשיחור מזון. חשוב לציין שלאורך כל ציר הנדידה בין אתרי הקינון באירופה ובאסיה לבין אתרי החריפה באפריקה הולכים ומתמעטים אתרי עצירה, ובעיקר מצטמצמים מקווי המים ובתי הגידול הלחים.

אנפית סוף (Ardeola ralloides) – אנפות הן סמן (indicator) מצוין לאיכות בית הגידול הלח, משום שהן חובבות דו-חיים ודגים. אנפית הסוף היא אחד ממיני האנפות שגם דוגרים בישראל. היא חובבת עשב בשולי בריכות לשיחור מזון, ודוגרת בחישות קנים עבותות. הימצאותה בקיץ ומציאת עדות לקינון בהחלט עשויות להעיד על הצלחה בשיקום בית גידול לח / צילום: יואב פרלמן

בסוף שנות ה-30 של המאה ה-20 החלו להקים בישראל בריכות דגים. הבריכות הוקמו בדרך כלל באזורים שהיו בהם בעבר מקווי מים טבעיים, תוך הסתמכות על אותם מקורות מים טבעיים. במהלך השנים, עם היעלמות כמעט מלאה של מקווי המים הטבעיים, בריכות הדגים הפכו לבית גידול מרכזי עבור עופות מים וביצה בישראל ולאתרי עצירה ושיחור מזון עיקריים עבור עופות נודדים רבים.

בעשוריו הראשונים התקיים ענף המדגה ברובו על בריכות אקסטנסיביות שסביבן התפתחה צמחייה עשירה, ובשוליהן התפתחו בתי גידול בוציים. בעשורים האחרונים עברו בריכות הדגים תהליך של תיעוש וייעול – גידול בבריכות סגורות בצפיפות דגים גבוהה, מניעת צימח צמחיית גדה בבריכות, כיסוי הבריכות ברשתות, גירוש ציפורים ועוד. תהליכים אלה גורמים לבריכות רבות לאבד מערכן האקולוגי עבור העופות היציבים והנודדים.

ענף המדגה מצוי כיום במשבר גדול. עלייה חדה במחיר המים מחד גיסא, והורדה במכסים על יבוא דגים לישראל מאידך גיסא, פגעו קשות ברווחיות המדגים. עקב כך, מרבית המדגים בישראל השתנו במהירות. בריכות רבות ננטשו, וחלק מהן יובשו והוסבו לשימושי קרקע חלופיים. ההיצע הקטן והולך של בתי גידול לחים איכותיים עבור ציפורים נודדות, בשילוב אתגרים נוספים שהן מתמודדות איתן בעולם – משבר האקלים והמגוון הביולוגי, ציד הולך וגובר, תשתיות חדשות שמוקמות וקוטלות ציפורים – מחייבים פעולה נחושה, יצירתית ואפקטיבית לשמירת תפקודה של ישראל כתחנת עצירה חיונית עבור ציפורים נודדות.

בדרך כלל, כאשר אנחנו העוסקים בשמירת טבע חושבים על שיפור המערכות האקולוגיות, אנחנו מדברים בשפה של שיקום בתי גידול. אולם כאן המצב שונה, כי אין כמעט מה לשקם, אלא יש צורך ליצור יש מאין. בריכות הדגים, שמצויות באזורים שבעבר היו בהם בתי גידול לחים, וניזונות ממקורות מים טבעיים, הן הפוטנציאל המידי ליצירה מהירה וזולה יחסית של בתי גידול לחים ומתפקדים. מודל זה כבר זכה להצלחה בדמות אגמון חפר שהוקם על בריכות דגים נטושות של קיבוץ עין החורש, וכן לאחרונה כאשר לשמורת עין אפק צורפו בריכות דגים סמוכות, והועברו לניהול רשות הטבע והגנים.

ברודית קטנה (*Porzana parva*) – הברודיות נוטות להסתתר, אך עשויות להיות נפוצות בבית גידול לח מתאים. תצפית
בברודית קטנה מטיילת על הבוץ בשולי חישת הקנים היא תמיד מחזה מלבב | צילום: יואב פרלמן
אל מול האתגרים הגדולים העומדים בפני הטבע הישראלי יש צורך בהגדלה משמעותית של בתי הגידול הלחים, הטבעיים,
המשוקמים והחדשים. אומנם מכשולים כלכליים מורכבים עומדים בפני מהלך כזה, אך להערכתי ניתן להשיג את שיתוף
הפעולה של בעלי הבריכות, שייבי להם הכנסות שלא ייפלו מהכנסות המדגה. לשם כך יש לפתח מודל כלכלי ותכנוני חדשני
ויצירתי, שיאפשר לעשות זאת בהיקפים נרחבים ותוך שימוש מרבי במשאבים הטבעיים הקיימים במקום.

בימים אלה החברה להגנת הטבע מקדמת יצירת שני בתי גידול לחים על חורבות בריכות דגים: בעמק המעינות ובחוף הכרמל.
המודל הכלכלי יתבסס על תשתיות אקולוגיות, ואת המימון להקמתם ניתן לגייס בישראל, למשל מהקרן לשטחים פתוחים. את
תחזוקת השטח יממנו תרומות וקרנות בין-לאומיות. במקביל אנחנו בוחנים מודלים כלכליים נוספים, שיאפשרו מגוון של דרכי
מימון, כדי ליצור בתי גידול לחים על שטחים נרחבים יחסית. אני מקווה שבתוך שנים ספורות נזכה לראות תוצאות משמעותיות.